

PANTA RHEI (1. ELGYÖTÖRTEN 2. SZTOIKUSAN)

*Tózsér Árpád: Finnegan halála
Kalligram, Pozsony, 2001. 64 oldal, 750 Ft*

Tózsér Árpádot örökké változó költőként ismerjük, de hogy változásai nem lobbanékony ötletszerűséggel, esztétikai elcsábulások és újabb elcsábulások sorozatában mennek végbe, hanem a személyes tudat átrétegződése, a megélt felismerések és csalódások következményeként, az új költői ént szervesen ráépítve az épp elmerülőre, abban is megmutatkozik, hogy az új verseit közreadó kötetei felveszik anyagukba az előző kötet(ek) néhány markáns darabját, s ezek a körjük telepedő új szövegek teljesebb vagy újszerű megvilágításában öltik fel végleges alakjukat. Ez történt a *Mittel úr* „személyiségét” kidolgozó versekkel a nyolcvanas évek elejétől 1995-ig, a MITTELSZOLIPSZIZMUS (Széphalom Könyvműhely) című – nagy visszhangot kiváltó – kötetig; az új kötet, a FINNEGAN HALÁLA pedig az 1997-ben kiadott LEVITICUS (Argumentum) szemléletének és esztétikájának folytatása s részben újragondolása. A LEVITICUS egyébként meglehetősen elkerülte a kritikusok figyelmét, igaz, bőségesen kárpótolhat bárkit a recepció fogyatékoságáért maga Tózsér Árpád, aki elvégezte a könyv bemutatását egy Németh Zoltánnal készített beszélgetésben (in: A NEM LÉTEZŐ TÁRGY TANULMÁNYOZÁSA, Kalligram, 1999). Sőt, a FINNEGAN HALÁLA verseinek megértésében is sokat segít a költőesszéíró önelemzése – ezt be kell vallanom, holott az ilyesféle „segédanyag” használatában a mi kritikusai sablonjaink szerint van valami zavarba ejtő. Mindenesetre szokatlan. Nagyon ritka jelenség ugyanis az alkotó, aki filozófiai, esztétikai tudással – sőt munkássággal – a „másik oldal”: a recepciót szolgáltató irodalomárok sorában is tekintéllyel bír, ráadásul – s ez a lényeg – alkatilag is képes önön munkája tárgyszerű felmérésére. Úgy is mondhatjuk, ahogy Domokos Mátyás: „*Tózsér Árpád megszenvedett önmisereite kivételes tüne-mény*” (Holmi, 1992. június), de mondhatjuk frivolán azt is, hogy Tózsér az önreflexió praepostmodern bajnoka.

Persze még akkor is kétséges, hogy mennyi-

re érti a költő saját versét. Nem mintha Tózsér, amikor a szöveget szervező szándékairól, elgondolásairól beszél, azt kizárólagos jelentésnek vélné. Készségesen nyitva hagy minden lehetőséget a versolvasó értésének. De a költészet leglényegibb regisztereihez szándék és tudat nem férhet hozzá, legfeljebb beszámolhat egyfajta hatásról – ami persze már nem a vers. Tózsér esetében mégis jut szerep a vers intellektuális leírásának is, mert érett kori lírájának egyre inkább jellemzője a tudati, a filozófiai eredet. Nem csoda, hogy Eliot lett Tózsér egyik legfontosabb inspirátora. Eliot költői természetét a következőképpen jellemezte Vas István (akit Tózsér ugyancsak nosztalgiával emleget egyik jegyzetében, nyilván ez sem véletlen): „*A gondolatot éppolyan közvetlenül érezni, mint a róza illatát, az értelem élményeit éppolyan valóságosan átélni és elsődlegesen lírává alakítani, mint az ösztön élményeit – a líra e magas rangú válfajának legnagyobb mestere a mi korunkban Eliot volt.*” (In: AZ ISMERETLEN ISTEN, 1974.)

Mielőtt e gondolati líra tartalmait, a benne lévő világélményt (a maga drámai ellentmondásaival) és a hangvétel skáláját, valamint a maszkokhoz felhasznált műveltséganyagot vennénk sorra, érdemes azt is felidézni, hogy milyen stációkon át uralkodott el ez a bölcséleti indulat Tózsér költészetében. Megint egy önjellemzés egy interjúból: „*Az erős népi (paraszti) élményvilág engem is sokáig a népiekhez kötött, habár engem kezdettől fogva inkább Illyés népi ihlettségének intellektuális-klasszikus töltése és formai megoldásai, valamint Nagy László népi szürrealizmusa izgatott, s nem a »népiség« mint olyan. A különböző avantgárd kísérletek sora vezetett el egy sejtetemig: a népi élményvilág központi kérdésének, a szülőföldnek a metafizikájáig. A népiek (Juhász Ferencet és Nagy Lászlót sem kivéve) központi élménye ugyanis a szülőföldtől való elszakadás [...] úgy látom, hogy én ezt az elszakadást (főleg a Mittel-versekben) fordítva éltem meg: nem én szakadtam el a szülőföldtől, hanem a hagyományos szülőföldkép szakadt le rólam, lett »tudat-verseimben« idegen anyaggá.*” (In: POZSONYI PÁHOLY, Kalligram, 1994.) Találó jellemzés, azonban kiegészítésre szorul. Tózsért ugyan a hajlama vitte a gondolati költészet és az egyetemes műveltséganyag vonzáskörébe, de eltökélt szándék is munkált benne. A hatvanas évek végétől kezdve ki akart törni a „csehszlovákiai magyar irodalom”-nak nevezett, részben vonalas, rész-

ben provinciális elkötelezettségben fuldokló s tehetség dolgában is jobbára szűkölködő mezőnyből, annak szellemiségéből. Ehhez akkor társak is akadtak; az EGYSZEMŰ ÉJSZAKA című antológia, amelyet ő szerkesztett, szinte szimbóluma lett a megújulásnak. A kisebbségi helyzet nemcsak azt jelentette számára, hogy egy más nemzetiségű többség államának gyanakvással kezelt polgára, hanem azt is, hogy Magyarországon ők „Maguk”, ahogy egy régi versben, majd a MITTELSZOLIPSZIZMUS-ban ismét, felidézi a diákként hallott szavakat: „Maguk eszik meg Magyarországot.” Tózsér Árpádban, úgy látszik, igen mélyre szaladt az esetleges, mégis metaforikusnak felfogott elutasítás fájdalom, kisebbségi magyarként nem a „többségi” magyarhoz akart hasonlítani és hozzáolvasni, hanem a (mit számít már, hogy kényszerű?) helyzet sajátos adottságaival élni. Együtt a „többségi” szlovákkal. De hogy ebből a viszonyból az alárendelődés mozzanatát kiszorítsa, az egész térség, a sok összefonódott sorsú, kultúrájú nép egészében, vagyis Közép-Európában jelölje ki az igazi „hazát”.

Kettős hazátlanságát – mert hisz akárhogy kerülgettem eddig, erről van szó – egy csapásra megszüntette Közép-Európa belső határaitnak eltörlésével.

Igaza volt? Fel lehet-e tenni e kérdést, amikor tudjuk már, hogy a közép-európai sorsközösség eszméje, sem ahogy Németh László javasolta, sem ahogy Tózsér érzékelte, mindaddig nem igazolódott a való helyzetben? Kiderült, hogy e kis népek majd mindegyike csak más nép(ek) ellenében képes öntudatra lépni, a cseh és a szlovák is. Mégsem az következik ebből, hogy Tózsér szellemi vállalkozása egyszerűen tévedés volt. Nemcsak azért kell óvakodni e megítéléstől, mert jöhet még idő, amikor a regionalitás is közösséget indukál a nemzeti közösségek mellett – igen, jöhet, de a jóslat gyenge érv. Tózsér szellemi-erkölcsi vállalkozását az viszont valóban igazolja, hogy pontosabb önismeretre szorította rá a történelmi-nemzeti giccseknél oly szívesen letáborozó nemzettudatot, a kisebbségit elsősorban, de a többségit is, s ő maga meg e fegyvertény önérzetével vigasztalódhatott dühös és depressziós évtizedek alatt.

Közép-Európa a között-lét manifesztálódása Tózsér személyes mitológiájában. A MITTELSZOLIPSZIZMUS című vers e sajátos történelmi

tapasztalatot filozófiai létélménnyé transzformálja, ezzel nemcsak külön létminőségként határozza meg, hanem kitüntetett rangot, külön értéket kapcsol hozzá. Mittel úr Közép-Európájában a lelkek „érzik, amit más csak tanít, / hogy minden létező forma: Között. / Érzik: Között az Ég s az a Pokol, / Közöttek sora az idő s a tér; / Között a csillag és minden bokor, / a Nagy két széle két Nagyobbat ér”. Igen, a kisebbségi nemzetiségi létben elég nyilvánvaló a két nagy köz ékelődés. Azonban rögtön, a vers folytatásában felmerül a gyanú, hogy e filozófiai távlatból szemlélt adottságban (amely más szempontból megfosztottság) valamifajta önmítosz – ráadásul az „illúziókkal” szembeszegezett önmítosz – túlzása kísért. „Ez itt a függőlegesek / feszültsége a lent és fent között, / mondta a platinaszőke pesti tanárnő.” Tudniillik Nemes Nagy Ágnes, akinek költészetében ugyancsak a Között a tudat természetes helye. Nos, a vers a továbbiakban név szerint szerepelteti Zbigniew Herbertet, Vladimir Holant és Vasco Popát. Pedig mindegyikük egy-egy többségi nemzet fia, s ezenkívül persze Mittel úré is, azaz Közép-Európáé. Ahogy az „a száguldó pesti riporter” is, aki a versben „csak ült részegen, / s szájából vékony csikokban / csorgott a cseppfolyós / haza”. Tózsér tehát elismeri, hogy Budapest is Közép-Európa része, ám emiatt mintha valamelyest feszengene. Érthető, ha egy részeg pesti újságíró hazafiaskodása ellenszenvet kelt benne, ettől még nem érezném én, pesti közép-európai lévén, a hátrányos megkülönböztetést. Ám a „platinaszőke tanárnő” már intő jel. Nem N. N. A., nem mi mondtuk az egykori csehszlovákiai magyar diáknak, hogy „Maguk”.

Tózsér életművének izzó ellentmondásai közé tartozik, hogy a szlovákiai magyar kisebbség sorsa iránt érdeklődő magyarországiakban viszont veszélyt sejtett frissen kicsírázott modern törekvéseikre nézve. 1992-ben, a keszthelyi írótalálkozó kapcsán írja: „Az ötvenes és hatvanas években, amikor a »határon túli« magyar írókat még nem volt divat észrevenni, a velük való kapcsolattartást egyedül a népi írók szorgalmazták és végezték. Talán ennek a kapcsolatnak köszönhetően alakult ki aztán az a máig makacsul élő fáma, hogy a határon túli, ún. nemzetiségi irodalmak a magyarországi népi irodalomnak valamilyen ötödik hadoszlopát képezik. S az ötvenes években volt is ebben valami. De a hatvanas évek közepétől a helyzet megváltozott.” (In: POZSONYI PÁ-

HOLY.) Most nincs rá tér, hogy az irodalmi-szellemi kapcsolatok alakulásának ezt az elnagyolt képét kiegészítsem, s csupáncsak jelzem, hogy a magyarországi „népiek” esztétikai tájékozódása a hatvanas évektől éppúgy kitágult, jeles képviselői éppúgy megtalálták a modernség külső-belső forrásait, ahogy itthoni „urbánus” és a határon kívüli irodalmakban fellépő „avantgárd/neoavantgárd” pályatársaik, tehát „a makacsul élő fáma” az ő begyepesedett korszerűtlenségükről ugyanolyan igazságtalan általánosítás, mint „ötödik hadoszlopuknak” tekinteni a kisebbségi magyar irodalmakat. A szóhasználat hadászati jellege akár furcsa is lehetne, de az adott pillanatban – 1992-ben – nem az, hiszen épp az elvadult viszonyokra jellemző maga az eset is, amely Tőzsér berzenkedését kiváltotta: a keszthelyi találkozáson az „urbánus” írók legelismertebb képviselői távollétükkel tüntettek. Tőzsér ezt azért tartja méltánytalannak, mert „A Keszthelyen kirajzolódott magyar irodalmi földabroszon az anyaországi irodalom volt a csaknem kizárólagosan »népi«, míg a »határon túliak« teljes differenciáltságban voltak jelen, sőt egy kis megszorítással akár azt is mondhatnánk, hogy a »nemzeti« jelző nélküli, tehát az irodalmi irodalomról csak ők beszéltek a találkozáson.” Ő tehát mint „urbánus” a távolmaradók jogosnak vélt megvetésével nézi az anyaországi „népieket”, ahogy általában az anyaországi kormányoldalt; erre nézve a POZSONYI PÁHOLY számos jegyzete, cikke, nyilatkozata szolgál adalékkal 1994-ig, amikor is többé-kevésbé felhagyott a napi publicisztikai megnyilatkozásokkal.

Csak közvetve, a versekből olvasható ki, hogy azt a kezdeti felszabadultságot, amely a POZSONYI PÁHOLY szókimondását generálta, megcsúfolták a való élet tényei. Tőzsér is, mint annyian szabadsággal eljegyzett értelmiségiek, 1989-ben úgy érezte, az ő ideje jött el: számot adhat önmagáról. A szellemi-erkölcsi erőszak áldozataként jól ismerte a megerőszkoltak döbbenetes büntudatát a velük esett gyálat miatt, épp ezért meglepetéssel észleli, hogy „míg a sértettek magatartása az erőszak elviseleése közben meglehetősen változatos volt, addig most, az emlékezés stádiumában a reakálásformák – valamiféle közönyös másról beszélésben, esetleg hallgatásban – összemosódnak. Mintha az egykori áldozatok nem akarnának emlékezni. Büntudata pedig senkinek sincs”. Egyenes beszéd, ahogy egyene-

sen szakad ki belőle az ellenkezés a '68-as mozgalom jelentőségének mai neofita elkenése, elferdítése miatt is. Hiszen ha '68 „semmi”, afféle gyáva reformkísérlet, akkor mit számít az ezt átélő nemzedékek legkülönbjeinek folyamatos szellemi megerőszkoltága?! Ő maga történetesen még feljelentve sem volt: „56 és 68 táján még igen, akkor még lelkesítettek nemes célok, s voltam is feljelentve nemegyszer; de a hetvenes és nyolcvanas években már annyira gyűlöltem mindent és mindenkit, hogy csak fuldokolni tudtam” – és életének e veremévei leíródtak a sunyi politikai csödeljárás során.

A szókimondás megnyílt lehetősége csábítja arra is, hogy a „haza” fogalmával számot vessen. Eközben kerül sor az előbb már szóba hozott kritikus, távolságtartó ítéletalkotásra Magyarországot s a magyarságot illetően, de arra is, hogy végre kifakadjon: „1945-től 48-ig nemcsak a politikai haza jogrendjéből semmiztek ki bennünket, hanem meg akarták fosztani közösségeinket szülőföld-hazájuktól is. Nem rajtuk múltott, hogy nem sikerült nekik.” No lám, tehát ha „levált” is róla a szülőföld, ahogy már idéztem, a szülőföld-hazától való megfosztatás réme nem gyógyuló sérelem. Tőzsér szemléletének számos ambivalenciája talán éppen a szülőföld emlékének rendkívüli fontosságában érzékelhető leginkább. Ez minden korszakában így volt, minden kötetében Anteusként visszatér falujába. Pécsi Györgyi Tőzsér költészetének lényegi mozzanatát látja a szülőföldhöz való kötődésében: „bár személyes létét csak paradoxonokban képes leírni, mégsem tagadja, vagy tagadja meg a hagyományok meghatározó voltát, ellenkezőleg [...] újra visszahelyezi önmön helyét, sorsát a szűkebb-tágabb közösség dimenzióiba”. (In: P. Gy.: OLVASÓPRÓBÁK, Felsőmagyarország, 1994.) E „visszahelyezést” ugyan vitatnám, mert Tőzsér egyre tudatosabban költözik be egész egzisztenciájával az irodalomba mint életbe, de bizonyos, hogy a gyógyító álmokhoz hasonlóan feloldja gyötrelmes feszültségeit az emlékezés: a konkrét létezés megnyugtató biztonsága.

Tőzsér tehát feltámadó cselekvőkedvvel lépett a kilencvenes évtizedbe, s csalódnia kellett várakozásaiban, rá kellett jönnie, hogy nem az ő ideje jött el. A POZSONYI PÁHOLY publicisztikaiból végül is kiolvasható, bár erről már kevesebb feljegyzés tanúskodik, hogy kiábrándult kissé saját maximalizmusából is, amellyel a magyarországi nemzettudattal és

politikával szemben lépett fel, s ennek egyik ironikus mozzanata, hogy benne, aki történelmi léptékű összefonódottságot érzekelt a magyarság és szlovákság között, jókora csalódást keltett a szlovák nacionalizmus járványa, amely még egykori barátait is elérte, és minden reményt eltorlaszolt. Ekkor kezdte tovább építeni az utat Közép-Európához mint eszmei hazájához, amely eredetileg a kisebbségi sors behatároltsága és az ideológiai erőszak elől való menekülő-útvonalnak készült a korábbi évtizedekben. Ezen az úton készültek a MITTEL-SZOLIPSZIZMUS versei.

Az új, kicsiny verseskötet, a FINNEGAN HALÁLA sem volna értelmezhető e hosszúra nyúlt pályakép nélkül. A versek – a LEVITICUS-kötettel együtt – egy sztoikus költő művei, és sem a sztoikus mentalitás gyökerét nem ismerhetnénk, sem a történelmi és irodalmi maszkok jelentését nem fejthetnénk fel, ha csak a szövegelemzés korlátai között olvassánk őket. Természetesen *csak szövegeként* érvényesek, hiszen versek, ráadásul vannak olyan lírai darabok is (például CAPRICCIO, KIHŰL A SZÓ IS, ERNŐ A LUXEMBURG-KERT PÓNILOVÁN), amelyekben nyers, siheder üzekedés vagy a testi nyavalya brutális megvallása avagy öreges nosztalgizálás Párizsban, tehát amolyan örök emberi dolgok esnek meg, így nem kell hozzájuk sem életrajzi, sem történelmi kalauz (legfeljebb az Ernő-vershez Szép Ernő ismerete). De az irodalmiság e hangsúlyosan irodalmi versek többsége, épp a legfontosabb darabok esetében mégis fogyatékos értést eredményezhet csak. Holott Tózsér maga ilyen irodalmi olvasatot igényel, sőt provokál; a LEVITICUS kapcsán például ezt nyilatkozta (Németh Zoltánnak): „a nézetek és világnézetek sokasága rendelődik egymás mellé, fölé, alá, különböző korokból való formák és szövegek, »olvassák« egymást, pontosan úgy, ahogy az intertextualitás nagykönyvében meg van írva. Alapvetően azonban két világlátás vitatkozik benne egymással: egy metafizikátlan és egy metafizikus. Meggyőződésem ugyanis, hogy a magyar irodalom mai kánonja [...] megint túllihegi korát”. (In: A NEM LÉTEZŐ TÁRGY TANULMÁNYOZÁSA.) A felöltött irodalmi maszkoknak mint egyetemes jeleknek a használatára pedig azt hozza fel magyarázatul: „szándékom szerint a LEVITICUS nyelve olyan »világnyelv«, amelyben a mi »igazi nyelvünk«, az emlékezetünk már csak bujkál a sorok közt, hogy [...] az idegenek is megérthessék”.

Az alkotói szándék azonos a FINNEGAN HALÁLA-ban is. Finnegan, Joyce tudatregényének hőse például effajta jel a „világnyelvben”. Érti az idegen is, hogy a költő egy regény virtuális emlékezetébe lép be, és meghalt szeretteit, vagyis egy virtuális regény szeretteit álmodja vissza, eleve reménytelenül, hiszen csak egy eltépett, álombeli fényképre. Gondolom, azt is érti az idegen, hogy miért kezd érzelmes versét a költő szurkálódó példabeszéddel a magyar poétáról, aki „*ma ökörszem / az ismert meséből: a közöny legfelsőbb / rétegeiben kivágódik az elektronikus sasok / s keselyűk [...] / tollai közül, s magasabbra száll náluk, / [...] én bizony nem vagyok / olyan bátor; hogy az Úr kétezeredik s Baudrillard / szimulakrumának huszadik esztendejében (s versben!) sírni / merjek*”. Értheti, hiszen világtrendnek felel meg a szentelenség divatja s a lázongás is ellene. De ha Tózsér Arpád emlékei felől nézzük Finnegan emlékeit, ha Tózsér korábbi szövegeivel „*olvassák egymást*” a jelen kötet versei, a visszafojtott sírás átlépi a virtualitás küszöbét. Látjuk őt ismét Között-létben, Között-időben, ahová, úgy látszik, mindig megérkezik. „*Virrad hát. Már nincs itt dolgom, / s ez éppen egybeesik azzal a földtani korrall, / hogy az embernek már nincs itt dolga. Nézelődöm...*” – Finnegan álmában így értelmeződik a sztoicizmus. A POZSONYI PÁHOLY-ban azonban még fájt. Egy szlovák értelmiségiek által írt magyarelles nyílt levél aláírói között talált két személyt, akiről feltételezte, hogy akaratgyengeségből adták oda a nevüket. Fáj, de érti és kissé igazolja őket: a „*kölcsönösen és féktelelenül gyűlölő jelek s világok akarata között szinte már csak az ilyen emberek sztoicizmusa jelenti az átjárást*”, és hogy „*a kategorikus ítéletek helyett megint a feltételes kijelentések látszanak embertartalmú-baknak, célravezetőbbeknek*”.

E fájdalmas sztoicizmus szükségképpen némaságba, de legalábbis a hallgatás határára sodorhatja az embert. A kis kötet itt, a hallgatás határán kezdődik: „*Ne panaszkodj! Máskor más, most meg ez / adatot neked feladatként / [...] S hallgass! Még szádban válogasd szét / a sírást s a csendet...*” Ha innen nézzük, a két utóbbi kötetben használt történelmi és irodalmi álarcok talán mégsem tisztán csak a nyelvi „egyetemeség” ügyét szolgálják a költő esztétikai programja jegyében, hanem egyszerűen csak megkönnyítik a megszólalást, amikor a szájban szétválogathatatlan lesz a sírás és a csend. Így készült a költő Corneille CINNA című drámá-

jának alapján – azaz azt újraírva – létrehozott szerepverse, az EUPHORBOS MONOLÓGJA. Virtuóz szöveg; meg tudja oldani, hogy a történelmi kor, illetőleg az eredeti színmű ismerete nélkül is követni lehessen a szereplők egymás közti viszonyát, és felismerhető legyen, hogy a politikai-közéleti képmutatás, tisztátalan manipulációk, gerinctelen hazudozás terepén járunk. Ott, ahol mindennapjainkat töltjük, kedvetlenül hallgatva. De mert ez szerepvers, akár egyes szám első személyben is meg lehet valani: „*e fura kornak / a szellemét nem tudom elviselni, nem tudom elviselni, / hogy köröttem minden olyan, mintha ripacsok játszanának / egy dilettáns komédiában; ki nem állhatom Plautust, / és ki nem állhatom ezt az egész mintha-kort*”.

Eliot Prufrockjával pedig egy új LOVE SONG-ot lehet írni, amelyből ezúttal is épp csak a szerelem marad ki. Helyette epés öngúny, sőt vére menő öngúny van „eldalolva” lefegyverző könnyedséggel. Mert hiszen miről is szól Prufrock songja? A bélbetegség megalázó, tragikomikus realitását szembesíti egykori délceg image-ával.

A magának osztott szerepek skáláján érdekes feladat jut Szabó Lőrincnek. Az ő gátlástalan egoizmusa kellett ahhoz, hogy a VEZÉR-MONOLÓGOK-ban szinte a pszichológiai tréningek módjára, taktikázás és szépítés nélkül adja ki haragját a különben mélyen lefojtott indulatú költő, és ragadja magához a világból – legalább egy vers fikciójában –, ami őt illeti: „*s miljom szóként, fejként kézként igénylek / az akaratomhoz eszközt s teret*”. Persze e kamaszos tombolás közepette a „maszk”-ból kileső szemben ott bujkál a mosoly, hisz csak játék ez, játék még az apokalipszissal is: „*Cyber-terébe dől az ember; / kardjukba mesék hősei, / s végünk. Homo est clusura / mirabilium Dei*” – dörgi valamely próféta (Szabó Lőrinc?) a verszárlatban.

Ha a FINNEGAN HALÁLA az elmúlt tíz év tapasztalataiból meríti is sztoikus szemléletét, amely tapasztalatokra nézve Tózsér esszéit kellett ideidézniünk, a versekben eltűnt, felszívódott a közvetlen reagálások szögletessége, s persze kiszűrődtek belőlük a tévedések és félrefutó magyarázatok is. E megállapítással nem Tózsér esszéinek, tanulmányainak a fontosságát akarom elvitatni; ezek az elmúlt évtizedek erkölcsi és szellemi feldolgozásához nélkülözhetetlenek lesznek, minthogy kínos hitelességgel rögzítették azokat a tudati állapotokat,

amelyek léteztek és léteznek a kisebbségi magyarság soraiban – léteznek, tehát nem lehet kitérni előlük.

Az esszé- és a versköteteket összevetve – kritikámban ez a verselemzések rovására történt meg – jól megfigyelhetjük, hogy a gondolati költészet éppen azzal emelkedhet az esszé fölé, hogy míg az esszé a folyton változó világ esetlegességeit magával görgeti, igazolódott igazságokat éppúgy, ahogy póre tévedést és indulatból eredő elfogultságot, addig a vers megállítja az időt egy pillanatra, s ezért érvénye – ha van – független az idők változásától. A gondolati vers a velünk megeső történelem álma, nincs igaza, nincs tévedése – csak esetleg egy eltépett fényképre varázsolja, hogy mi rejlik korunk tudatalattijában. Ezt Tózsér versei akkor is megteszik, amikor magának a költőnek más, komoly, irodalmi szándékai volnának velük.

A FINNEGAN HALÁLA – ha lehet egy fájdalomban született lírai műről ezt mondani – az eredendő költői alkat és a szemléleti érettség szerencsés találkozásából született. A tudatlírának ugyanis alaphangja a sztoicizmus, érzelmes árnyalataitól kezdve a maró szarkazmusig.

Ács Margit

JÁTÉK A KASTÉLYBAN

Tarbay Dávid: *Adonisz*

Fordította Kodaj Dániel és Tarbay Dávid
Kortárs Kiadó, 2001. 144 oldal, 1400 Ft

Az épület „*halom, amelyet évszázadok raknak össze; az emberi társadalom csapongó ötleteinek üledéke; úgyszólván természeti képződmény. Az idő minden hulláma odasodorja a maga hordalékát, minden nemzedék lerakja a műemlékre a maga rétegét, minden egyed hozzáilleszti a maga követ*”. Így beszél Hugo a párizsi Notre-Dame-ról, mely regényének címadója és voltaképpeni főszereplője: a mindent látó és mindent tapasztaló monstrum, a történelem Polüphemosa. Tarbay Dávid ennél karcsúbb épületet választott öt történetének őrszeméül: Chavrelone kasté-